

Економічна теорія

Роман ЗВАРИЧ

**КОНКРЕТИЗАЦІЯ ТА ВЕРИФІКАЦІЯ
РОЗУМІННЯ АЛЬТЕРГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Резюме

Зазначено, що дослідження імперативу розвитку альтерглобальної моделі присвячене аналізу економічної різноманітності глобальних дійових осіб та дослідженню процесу переосмислення соціальних змін і соціальних рухів на користь альтернативної моделі глобального суспільства. Визначено, що метою дослідження є аналіз альтерглобальних рухів, спрямованих на валоризацію економічної різноманітності для подальшого напрацювання висновків щодо втілення альтерглобальної моделі розвитку світової економіки, а об'єктом – альтернативна модель розвитку світової економіки. Оцінено конфліктні відносини альтерглобалізації та неоліберальної ідеології в аспекті ринкового саморегулювання. Встановлено вплив неоліберальної ідеології на дійових осіб, її лобювання інтересів глобальної системи в питаннях ринкового управління й урядових інтервенцій, що позбавляє світ альтернативи загалом. Досліджено процес переосмислення соціальних змін і соціальних рухів, зокрема в питанні виклику наявним формам активності та концепціям змін, пов'язаних з великими рухами індустріального суспільства. Виявлено участь альтерглобального руху в боротьбі з офшорною релокацією, економічною нерівністю і соціальною справедливістю. Проведено аналіз валоризації економічної різноманітності як одного з визначальних значень альтерглобального руху в аспектах ідентичності, конвергенції, релевантності й альтернативності. Сформульовано висновки щодо конкретизації та верифікації розуміння альтерглобалізації.

© Роман Зварич, 2017.

Зварич Роман, канд. екон. наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

Ключові слова

Альтерглобалізація, валоризація різноманітності, ефемерна мережа, неоліберальна модель, неурядова організація, розрив бідності, соціальний рух.

Класифікація за JEL: F02.

Вступ

Розвиток світової економіки відбувається динамічно із поглибленою інтеграцією політичного, економічного та культурного життя країн світу. Сучасний глобальний етап інтернаціоналізації господарського життя характеризується різким зростанням ролі зовнішніх факторів розвитку держав світу. Проте існує розбіжність у розумінні суті, структури і логіки сучасних глобалізаційних процесів – від абсолютизації глобалізації до її заперечення. Наявність такої розбіжності, а також великий міждисциплінарний спектр досліджень дають нам змогу зробити припущення про неоднозначність та суперечливість самого феномена глобалізації. Інакше кажучи, сьогодні актуалізується завдання розробки й імплементації моделі альтернативного глобального суспільства.

Теоретичні аспекти розвитку процесу глобалізації економіки були об'єктом дослідження цілої плеяди як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів, зокрема це: З. Бауман, О. Білорус, М. Ватерс, Р. Кохен, Д. Лук'яненко, А. Мокій, Р. Робертсон, Є. Савельєв, Т. Фрідман, Д. Хелд. Питання альтернативних шляхів розвитку економіки розглядали У. Бек, Д. Бекер, Д. Белл, А. Бузгалін, В. Іноземцев, А. Мокій, Д. Плейєрс, Р. Робертсон, С. Саймон, Л. Філліпс, Д. Хельд, Д. Шольте. Проте проблематика валоризації альтерглобальної моделі розвитку світової економіки ще не повністю вивчена та вирішена.

Актуальність цієї проблеми, її практична цінність і наявність критичних зауважень зумовили вибір головної мети статті, яка полягає в конкретизації та верифікації розуміння альтерглобалізації для подальшого напрацювання висновків щодо переосмислення соціальних змін і валоризації економічної різноманітності.

В рамках зазначеної мети можемо виділити такі завдання нашого дослідження: оцінити альтерглобалізацію та неоліберальну ідеологію; дослідити процес переосмислення соціальних змін і соціальних рухів; проаналізувати валоризацію економічної різноманітності; напрацювати висновки щодо подальшого розвитку альтерглобалізації економіки.

Виклад основного матеріалу

Глобалізація змінює роль держави як інституту організації життєдіяльності суспільства. Разом із цим, сучасний світовий економічний розвиток характеризується асинхронною нестабільністю і сприяє формуванню однополюсного світу. Проте сам факт наявності глобальних взаємозв'язків свідчить про суперечність національних пріоритетів та глобального масштабу організації не лише економіки, а й всього суспільного життя. Важливим критичним зауваженням глобалізації є те, що вона специфічно інтегрує світ – відбувається стратифікація світової спільноти. Одні інтеграційні зусилля призведуть до об'єднуючого результату, інші – опиняться безнадійно підірваними. Головним є той факт, що потужні сучасні держави всупереч будь-якому ступеню глобалізації збережуть власний силовий та економічний потенціал. Глобалізація не пом'якшує, а посилює світову нерівність і створює додаткові можливості великим виробничим компаніям за рахунок менш великих та менш залучених до сучасної науки і технологій виробничих колективів [1].

Альтерглобалізація та неоліберальна ідеологія. 1990-ті рр. характеризувались розширенням ринків у посткомуністичних країнах, високими темпами економічного зростання США і Великобританії, а також торговою лібералізацією. Зокрема, домінуюча думка тих часів приписувала дані події саме процесу глобалізації. Деякі науковці (А. Мінц, 1997 р.) відзначали те, що настала неминуха та «вдала глобалізація», а її недоброзичливці, в критичних твердженнях яких глобалізація була коренем усіх зол, не змогли трансформувати свої думки в загальноприйнятю аксіому. Активісти альтерглобалізації зайняли іншу позицію, їх критика була спрямована не проти глобалізації як такої, а проти наслідків економічної лібералізації та ринкового домінування. Так, Р. Пассет, президент Наукового комітету АТТАС¹ Франції, підкреслив, що «...відкриття кордонів дійсно в значній мірі сприяло збільшенню гло-

¹ АТТАС – міжнародна організація, що бере участь в альтерглобальному русі, виступає проти неоліберальної глобалізації та підтримує розвиток соціальних, екологічних і демократичних альтернатив для того, щоб гарантувати основні права для всіх. Зокрема, ця організація бореться за регулювання фінансових ринків, закриття податкових притулків, введення глобальних податків на фінансування глобальних суспільних благ, скасування заборгованості країн, що розвиваються, справедливої торгівлі та реалізації лімітів вільної торгівлі і капітальних потоків (інформація: <https://www.attac.org/en>).

бального продукту останніх років». Таким чином, активісти альтерглобалізації не є противниками глобалізації як такої, а лише її неоліберальної ідеології. Гегемонія протягом 1990-х рр. полягала в тому, що неоліберальна ідеологія контролювала напрям і сенс глобалізації, пов'язуючи поступовий перехід до глобального суспільства з образом саморегулюючої глобальної економіки із втручанням політиків [2].

Походження неолібералізму можна простежити з кінця 1940-х рр., коли невелика кількість інтелектуалів² зустрілася в м. Мон-Пелерин (Швейцарія) та на чолі із З. Ф. Хайеком виступила проти пануючої на той час кейнсіанської політики і поширення соціальної держави, що, на їх думку, було перешкодою для економічного розвитку. З початку 1980-х рр., неолібералізм отримав домінуючу роль (вступ на посаду прем'єр-міністра Великобританії М. Тетчер в 1979 р. та на посаду президента США Р. Рейгана в 1980 р.) з акцентом на вільний рух капіталу, монетаризм та державний мінімалізм для усунення нерівності в доходах і управління зовнішніми чинниками (Д. Хелд, А. Макгрю, 2007 р.). З падінням Берлінської стіни неоліберальна ідеологія стала абсолютними гегемоном, домінуючою та квазінезаперечною інтерпретацією подій 1989 р. як повної й остаточної перемоги ринкової демократії. Журналісти і противники цієї ідеології апелювали до пакета принципів, який лобіювали МВФ, Світовий банк та Американське казначейство як порядок денний Вашингтонського консенсусу³

² Організація «Мон-Пелерин» (англ. The Mont Pelerin Society) – міжнародна організація, заснована 36 вченими 10 квітня 1947 р. на конференції, організованій відомим економістом австрійської школи Фрідріхом фон Хайеком у м. Мон-Пелерин (містечко неподалік Монтре, Швейцарія). Організація підтримує економічну політику вільного ринку і політичні цінності відкритого суспільства. Серед засновників – Моріс Аллі, Аарон Директор, Вальтер Ойкен, Мілтон Фрідман, Генрі Хезлітт, Бертран де Жувенель, Людвіг фон Мізес, Френк Найт, Майкл Полані, Карл Поппер, Лайонел Роббінс, Джордж Стіглер. Вісім учасників Товариства стали лауреатами Нобелівської премії з економіки (Фрідріх А. фон Хайек, Мілтон Фрідман, Джордж Стіглер, Моріс Аллі, Джеймс М. Б'юкенен, Рональд Коуз, Гері С. Беккер і Вернон Сміт).

³ Вашингтонський консенсус був сформульований англійським економістом Джоном Вільямсоном у 1989 р. як набір правил економічної політики для країн Латинської Америки. Документ мав на меті позначити відхід цих країн від командної моделі економічного розвитку 1960–1970-х рр. і прийняття ними принципів економічної політики, спільних для більшості розвинених держав. Йшлося про принципи, які, на думку Вільямсона, відображали загальну позицію адміністрації США, головних міжнародних фінансових організацій – МВФ та Світового банку, а також провідних американських аналітичних центрів. Їх штаб-квартири знаходились у Вашингтоні – звідси і термін «Вашингтонський консенсус». Особливу роль у його долі зіграли бурхливі події у Східній Європі та на пострадянському просторі, що збіглися за часом з публікацією доповіді Вільямсона. Завдання, що виникали в процесі трансформації планових економік у ринкові, реформаторам і їх вашингтонським консультантам здалися співзвучними з тими, які був покликаний вирішувати Вашингтонський консенсус. У квітні 2011 р. Домінік Стросс-Кан, голова МВФ, виступив із заявою, що «Вашингтонський консенсус» «...з його спрощеними економічними поглядами й рецептами звалився під час кризи світової економіки і залишився позаду».

(Д. Вільямсон, 1990 р.). Основна увага фокусувалась на усуненні бар'єрів на шляху до вільного ринку, неоліберальний порядок закликав країни приватизувати державні компанії і послуги, різко знижувати економічну роль держави, обмежити державні витрати, лібералізувати міжнародну торгівлю, послуги та інвестиції, відкритись для прямих іноземних інвестицій, знизити державні витрати на спеціально спрямовані соціальні цілі та гарантувати право власності (Д. Хелд, А. Макгрю, Д. Андерсон, 1999 р.) [3].

Приводом для такої політики було бажання сприяти суто економічній раціональності, звільненій від усіх перешкод, що випливають з правил, спрямованих на пом'якшення економічної системи. Після падіння Берлінської стіни неоліберальна ідеологія й вільна торгівля розглядались як єдиний і неминучий шлях модернізації та переходу до глобального суспільства⁴. Зростання рівня бідності чи рівня безробіття було обґрунтовано як «неминуче коливання в результаті системних обмежень, що є корисним в довгостроковій перспективі» (Л. Болтанські, Е. Чіапелло, 2005 р.; Д. Коен, 2004 р.). Позичуючи ринок у центрі організації суспільного життя і міжнародних відносин, неоліберальна ідеологія змушує дійових осіб поступитись глобальній системі, що управляється цим ринком, а також позбавляє уряди можливості інтервенції, тобто ми отримали світ без дійових осіб та альтернатив [4].

За оцінкою фахівців (М. Макконелл, 2008 р.), до 2025 р. міжнародна система остаточно трансформується у багатополярну, в якій ісламські країни, що перебувають поза межами арабського світу (Індонезія, Туреччина, Іран, Росія, Індія і Китай), відіграватимуть провідні ролі на світовій арені. Зокрема, відбувається поступове зростання впливу Китаю на світову економіку. Щодо самої моделі розвитку Китаю, то тут варто зазначити, що неоліберальна модель характерна і для цієї країни, особливо в аспектах стимулювання виробництва та прямих іноземних інвестицій. Це стимулювання засноване на порівняльних перевагах орієнтованої на експорт індустріалізації та економічних заходах лібералізації. Проте низькотехнологічне виробництво реально підтримує розвиток Китаю, але воно не може стати основою нової глобальної фази акумуляції. Отже темпи зростання Китаю сповільняться тоді, коли вичерпаються експортні ринки, а тому постає дилема: чи зможе економіка перейти до накопичення на основі внутрішнього ринку, уникнувши значного сповільнення темпів зростання? В даному випадку реальне зростання зможе забезпечити соціополітичний трансформаційний процес розвитку компенсаторного внутрішнього попиту.

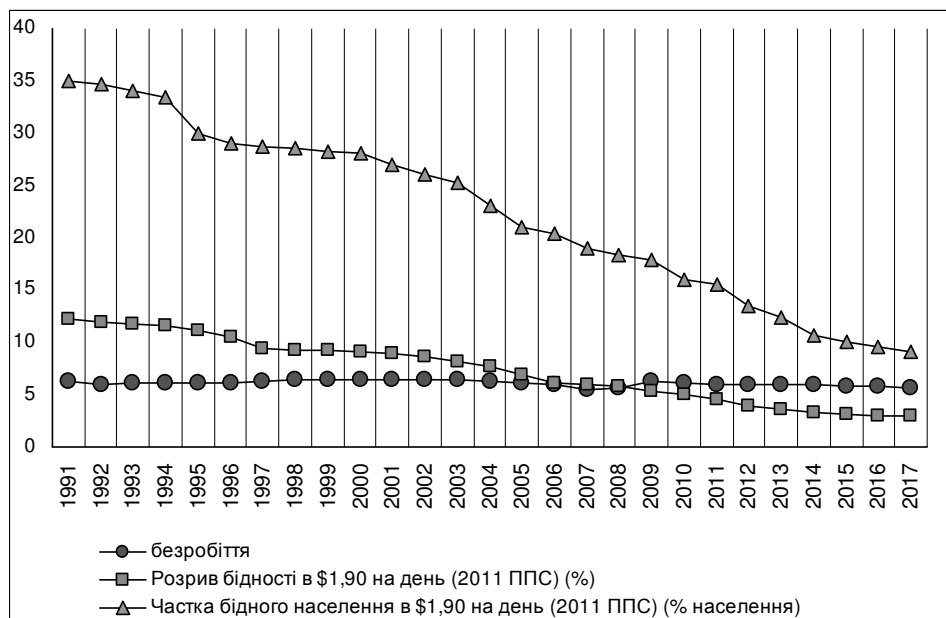
Проте поточні інфраструктурні інвестиційні стимули Китаю не зможуть в повній мірі компенсувати втрати від спаду експорту країни, тому що вони надто незначні та надто капіталомісткі для переорієнтації економіки на внутрішнє споживання. Рух світової економіки в напрямку нової фази інтенсивно-

⁴ Заява М. Тетчер 1988 р.: «Перехід до глобального суспільства є безальтернативним».

го капіталістичного накопичення забезпечив би Китаю місце провідного епіцентру. Драматична геоекономічна експансія системи протягом двох останніх десятиліть, триваюче формальне підпорядкування капіталу останнього великого сільського населення Азії, а також інкорпорація пострадянських індустріальних країн мали би вказувати на довготривалі перспективи зростання та внутрішні й зовнішні можливості колонізації. Проте довгострокова стагнація і хронічна волатильність економік більшості країн Латинської Америки, Африки та пострадянського простору вказують на провал неоліберального «первинного накопичення».

Рисунок 1

Безробіття та бідність у світі

Примітка. Розрив бідності – різниця між добробутом тих, хто за межею бідності, і тими, кого забезпечує межа бідності.

Джерело: [складено автором за: <http://data.worldbank.org/>].

В результаті у величезної маси світового населення накопичується глибоке невдоволення матеріальним становищем, мільйони людей зневірюються у можливості досягти справедливості у правовому полі або взагалі в цьому житті, їх охоплює страх перед майбутнім, який посилюється на тлі нездатності політичних інституцій усунути зростаючу напруженість. Загалом треба визнати, що зростання глобальної соціальної нерівності руйнує соціальну базу політичної стабільності на національному і світовому рівнях. Саме альтерглобалізація виражає протест проти виключення бідних країн із процесу глобалізації, глобальної лібералізації, меркантилізації та консюмеризму. Гасло Всесвітнього соціального форуму «Інший світ можливий» прийнято для того, щоб відхилити «кінець історії» (Ф. Фукуяма, 1992 р.)⁵ та денонсувати в свідомості поняття потенційно можливого майбутнього, що більше не продукується поширенням гуманістичного проекту. Насправді ж майбутнє законодавства продукується «незрячими» зовнішніми силами, які ми ідентифікуємо «законами ринку» (С. Амін, 2001 р.). Першим завданням альтерглобального руху є прагнення поставити під сумнів концепцію глобалізації, що, безумовно, домінує із середини 1990-х рр. Метою альтерглобалістів є бажання «змінити розум необхідною детоксикацією після двох десятиліть неоліберального промивання мізків» (АТТАС, 2000 р.); «Люди повинні знати, що ринки не є саморегульованими» (А. Захарі, 2003 р.). Глобальна економічна і фінансова криза в 2008–2009 рр. показала, що вони мали рацію у більшій частині свого аналізу. Альтерглобалізм виник насамперед як спроба усвідомити й осмислити процес глобалізації не з позиції бізнес-еліти, світових транснаціональних інститутів, а з точки зору простих людей, далеких від прийняття глобальних політичних та економічних рішень [5].

Ці конфліктні відносини з неоліберальною ідеологією є конститутивним альтерглобальним рухом, що перебуває в конфліктних відносинах з опонентом у розумінні ідей, що суспільний рух будується самостійно (А. Турен, 1978 р.). На відміну від радикального протиріччя між двома суперниками, які прагнуть знищити один одного, ці два рухи перебувають в умовах конфлікту (не в стані війни), в умовах боротьби за загальні культурні цінності, питання й орієнтири. До рефлексивних особливостей (У. Бек, А. Гідденс, С. Лаш, 1996 р.; Ф. Дубе, 1994 р.) інформаційного суспільства (М. Кастельс, 1996 р.), в якому проживають одночасно як активісти альтерглобалізації, так і їх нео-

⁵ «Кінець історії і остання людина» (англ. *The End of History and the Last Man*) – перша книга американського філософа та політолога Френсіса Фукуяма. Була випущена в 1992 р. Публікації книги передувала поява в журналі «*The National Interest*» есе «Кінець історії?» (1989 р.), яке набуло широкого резонансу в науковій пресі. У книзі «Кінець історії і остання людина» Фукуяма продовжує лінію есе та стверджує, що поширення у світі ліберальної демократії західного зразка свідчить про кінцеву точку соціокультурної еволюції людства і формування остаточної форми уряду. В поданні Фукуяма кінець історії, однак, не означає кінець подієвої історії, але означає кінець століття ідеологічних протистоянь, глобальних революцій та воєн, а разом з ними – кінець мистецтва і філософії.

ліберальні опоненти, належать глобалізація, прихильність індивідуалізації активістів, виконавча кар'єра (Л. Болтанські, Е. Чіапелло, 2005 р.), мережева організація (Д. Джуріс, 2004 р.; Д. Плеєрс, 2009 р.), важливість комунікації та культура заходів [6].

Отже, проникаючи в усі сфери життя людини всебічна влада глобального ринку і капіталу, що підкоряє людину як працівника та споживача, громадянина й особистість, потребує всебічної, масової та рішучої альтернативи. Така альтернатива глобальній владі капіталу теоретично бачиться як: 1) всебічна, всеохоплююча, але антитотальна, заснована не на тоталітарній уніфікації (що характерно для глобального капіталу), а на унікальності, неповторності, самостійності агентів; антигегемоністська, що знімає владу капіталу і придушення (економічне, політичне, духовне) ним людини в невідчужених формах рівноправного діалогу; альтерглобальна (постглобальна), тобто та, яка розвиває процес інтернаціоналізації за рахунок зняття корпоративно-капіталістичних обмежень; посткорпоративна, тобто та, яка розвиває досягнення корпоративних структур шляхом зняття їх бюрократичних, ієрархічних обмежень на шляху розвитку відкритих асоціацій.

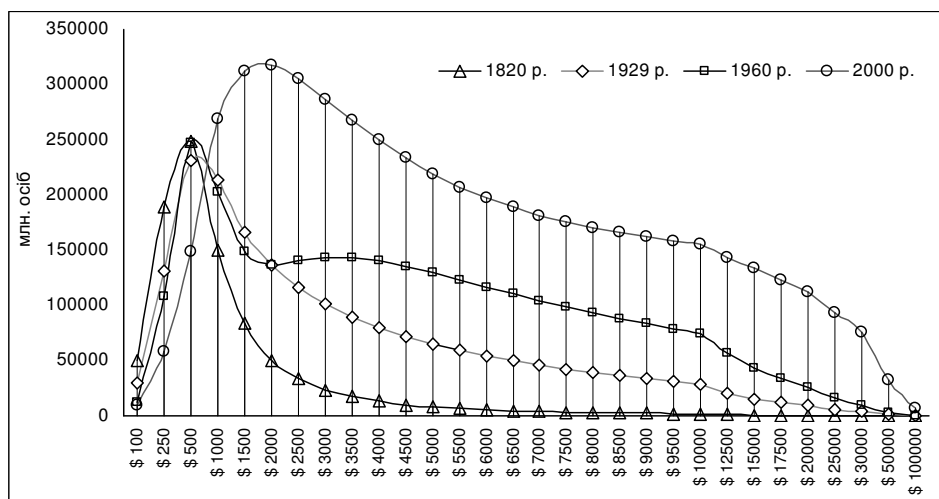
Переосмислення соціальних змін і соціальних рухів. Альтерглобалізм закликає до відновлення політичного громадянства та політичної активності. Одним з основних завдань, що стоять перед альтерглобалізацією, є реконфігурація політичної уяви і, зокрема, концептуалізація соціальних змін. Це означає обхід класичної ідеї революції та доповнення представницької демократії, яка як і раніше залишається якорем національної держави (Д. Хельд, 1995 р.). Два шляхи альтерглобального руху є двома конкретними експериментами з цієї точки зору. Вони імплементують практику, за допомогою якої громадяни, громадські рухи і громадянські суспільства намагаються впливати на хід речей. У зв'язку з цим альтерглобальний рух є прийнятним та цікавим для дійових осіб з емергентних виникаючих глобальних громадянських суспільств (М. Калдор, 2001 р.; Д. Делла-Порта, С. Тарров, 2005 р.; М. Кек, К. Сайккінк, 1998 р.), а також з нових соціальних рухів, які характеризували перше десятиліття постіндустріального суспільства (А. Турен, 1980 р.), зокрема: зелений рух, феміністський рух, а також рух демократизації в Східній Європі і Латинській Америці (М. Калдор, 2003 р.; А. Турен, 1983 р.) [7].

Незважаючи на позитивні зрушення з деяких питань, що були підняті протестуючими учасниками попереднього десятиліття (Е. Агріколянські, О. Філліє, Н. Меєр, 2005 р.), альтерглобалізм продовжує ставити під сумнів певні аспекти глобальних процесів та намагається вийти за існуючі межі. В результаті змін, викликаних послідовними хвилями нових соціальних рухів з 1968 р., альтерглобальний рух зробив виклик наявним формам активності та концепціям змін, пов'язаних з великими рухами індустріального суспільства (М. Вівьорка, 2005 р.). Так, наприклад, у випадку з профспілками, які часто виявляються безпорадними у вирішенні проблеми офшорної релокації, альтерглобалізація робить спробу боротьби з такою релокацією і захистом роби-

тників на світовій арені (П. Вотерман, Д. Тімс, 2004 р.; Л. Карлсен, Т. Вайс, Х. Салазар, 2003 р.). В той час, коли інтенсифікувались вимоги про самобутність та індивідуальність груп з поправкою на соціальну рівність (Н. Фрейзер, 1997 р.), неолібералізм і глобалізація економіки підняли дану нерівність до рівня, не баченого з 1945 р. Крім цього, представник нового покоління активістів альтерглобалізації Н. Кляйн⁶ (2002 р.) наголошує на необхідності «збільшення культурного вибору, що був забутий». Деякі постматеріалістичні цінності (Р. Інглхарт, 1977 р.: повага до розмаїття, особистого розвитку і визнання) залишаються центральними для альтерглобального руху, але сьогодні вони поєднані відновленням інтересу до економічної нерівності та соціальної справедливості [8].

Рисунок 2

Розподіл світового доходу, 1820–2000 рр.

Джерело: [складено автором за: <https://ourworldindata.org/>].

Альтерглобалізм також є відповіддю на глибокі зміни у сфері допомоги третьому світу і міжнародною солідарністю неурядових організацій. З 1990-х рр. Всесвітній банк та МВФ покладались на те, що вони вважали «порівняльни-

⁶ Наомі Кляйн (англ. Naomi Klein; 8 травня 1970 р., Монреаль, Канада) – канадська журналістка, письменниця і соціолог, один з лідерів альтерглобалізму.

ми перевагами» неурядових організацій з точки зору ефективності, зниження витрат, виробництва й їх мобілізації в приватно-державному партнерстві (М. Калдор, 2003 р.; А. Пірот, 2007 р.). Багато НУО⁷ були після цього переорієнтовані міжнародними інститутами на надання соціальних послуг, від яких відмовилась держава. З 1990 р. зріс відсоток НУО, мета яких полягає в наданні соціальних (+79%), медичних (+50%) та освітніх послуг (+24%). Відходячи від своїх утопічних витоків, багато активістів НУО були розчаровані результатом застосування Вашингтонського консенсусу в умовах зростання конкурентоспроможності ринку НУО (К. Маклафлін, С. Озбурн, Е. Ферлі, 2002 р.). Більше того, деякі активісти були переконані в тому, що «...поліпшення ситуації на Півдні відбулось, в основному, за рахунок змін в міжнародних інститутах та в політиці і ідеології Півночі. Багато з них стали учасниками і засновниками альтерглобальних рухів з метою спільної боротьби проти неоліберальної політики і глобальних інститутів. Класичні моделі співпраці в сфері розвитку та міжнародної солідарності в значній мірі ґрунтуються на передачі ресурсів, знань та моделі розвитку з Півночі на глобалізований Південь. Проведення Всесвітнього соціального форуму в містах глобалізованого Півдня стало символом волі активістів альтерглобалізації, які спрямовують свій рух на аналіз знань та взаємний обмін досвідом як з Півночі на Південь, так і в зворотному напрямку» [9].

Альтерглобалісти також мають намір встановити дистанцію між традиційними політичними партіями і «традиційними політиками», а свою участь у політичному житті як «громадяни» активісти наполягають кваліфікувати як «неполітичну». Неоднозначність ставлення активістів альтерглобалізації до політичних партій пояснюється бажанням поєднати громадську діяльність з відмовою від деяких аспектів традиційної політичної участі, що не заважає покладати надії на виборчі перемоги прогресивних лідерів. Деякі прихильники альтерглобального руху змінили сферу діяльності, інші намагались інструменталізувати рух для власної електоральної вигоди. Також активно підтримують альтерглобальний підхід ліві партії, дотримуючись при цьому власної автономії й логіки. Незважаючи на те, що політичні партії демонструють колективне прагнення та організують суспільство, будуючи міцні ідентичності, вони приймають правила електоральної боротьби за владу і погоджуються з обмеженнями через політичну доцільність свого членства з точки зору ієрархально-вертикальних відносин управління (М. Ольвера, 2003 р.) [10].

Валоризація⁸ різноманітності. Відновлення політичної культури, запропоноване альтерглобалізацією, є також засноване на сильній валоризації різноманітності, що пропагується в якості одного з визначальних значень руху в різних аспектах: ідентичності, моделі конвергенції, відносини з

⁷ Неурядова організація (НУО) – формальні громадські об'єднання, інші групи за певними інтересами, які беруть участь у громадській діяльності.

⁸ Валоризація (фр. valorisation) – це заходи, що проводяться державою з метою переоцінки або підвищення вартості певних цінностей.

опонентом (опозиція до гомогенізації насаджена транснаціональними корпораціями) і моделі альтернативного суспільства («світ, в якому багато пристосованих світів»).

Класичні моделі у вивченні соціальних рухів розглядають внутрішню розмаїття як ознаку попереднього етапу формування руху, під час якого рух має «вималювати один єдиний виклик з різноманітних і мінливих коаліцій» (Ч. Тіллі, 1986 р.). В результаті збільшення кількості зустрічей та спільної діяльності різноманітність має з часом поступитись сильнішій груповій єдності. З цієї точки зору, співіснування багатьох варіацій всередині руху має лише тимчасовий характер; з часом він або отримує більшу відповідність, оскільки рух дозріває, або відбувається дифузія різних його компонентів.

Активісти альтерглобального руху, навпаки, заявляють: «Ми не маємо жодного наміру робити себе однорідними» (лідери італійського соціального форуму, Д. Антенас, Д. Егірун, М. Ромеро, 2003 р.). Замість того, щоб намагатися усунути відмінності, вони наполягають на «необхідності збереження таких відмінностей в процесі розвитку» (С. Джордж, 2000 р.). Саме тому «Єдність в різноманітності» і «Наша різноманітність – наша сила» стали девізами для багатьох промов та текстів, що представляють різноманітність як позитивну ознаку, а не недолік [11].

Багато соціальних і національних, націоналістичних чи робітничих рухів XIX–XX ст. розглядали внутрішню однорідність як необхідність для їх подальшого розвитку. Активісти альтерглобалізму відмовляються від однорідності та вважають це обмеженням інакомислення і плюралізмом. На їх думку, це серйозний розрив з рухом індустріального суспільства: «Коли ми покажемо, що нове століття і нове тисячоліття якраз є тими відмінностями, тоді ми зробимо фундаментальний зріз того, що в XX столітті було так близько – початок великої боротьби з гегемонією» (С. Маркос, 2001 р.). У той час як єдиний рух передбачає існування центральної влади, внутрішнє збереження різноманітності залежить від кількох пересічних мереж. Таким чином, на місцевому та глобальному рівнях все більша кількість активістів відчуває необхідність не в «якомусь центральному організаційному комітеті, що закликає зверху до мобілізації, а в середині мережі до комунікації, взаємного поєднання та прийняття рішень» (П. Боліні, 2003 р.).

В заяві ВСФ у 2002 р. делегати низових організацій і мереж громадянського суспільства проголосили, що «...кожна популяція, культура та ідентичність є спадщиною людства для нинішніх і майбутніх поколінь». Ця валоризація різноманітності була висунута в основному чотирма важливими компонентами альтерглобалізації. Корінні народи Латинської Америки вимагали «...визнання того факту, що існує багато різних світів, існують різні культури, які повинні поважатись на всіх соціальних, культурних та економічних рівнях». Різноманітність також є особливо важливою темою для активістів альтерглобалізму в Індії. Під час ВСФ у Мумбаї в 2004 р. багато заходів було спрямовані на «пропаганду різноманітності», незалежно від статевої відмін-

ності, культури або релігії. Аналогічним чином Статут Всесвітнього Маршу жінок, що затверджений у більш ніж 100 країнах світу в 2004 р., проголосив: «Ми будемо світ, де різноманітність вважається активом, а індивідуальність – джерелом багатства» (Глобальна хартія жінок для людства, 2000 р.). І, нарешті, молодь «...альтерактивістів також високо оцінила різноманітність, незалежно від того, чи це культура, сексуальна орієнтація чи індивідуальні особливості кожного активіста». Різноманітність підкреслюється учасниками у своїх демонстраціях та масових заходах, де сила колективу проявляється через індивідуальну відмінність і винахідливість. Валоризація різноманітності також констатується активістами альтерглобалізму як поточний аргумент для опозиції до комуналізму, фундаменталізму, націоналізму та неолібералізму: «В умовах ринку і кількісної гомогенізації світу, в умовах помилкового капіталістичного універсалізму ми хочемо підтвердити багатство, що представляє собою культурне різноманіття і унікальний внесок кожного народу, кожної культури, кожного індивідууму. Ми боремося проти поточної гегемонії мислення і ведемо мову щодо створення нової її форми. Саме завдяки нашій множинності, ми зможемо щось змінити» [8].

Приймаючи цей виклик, активісти поступово формують новий ідеал та ідеалізують модель конвергенції на основі артикуляції відмінностей замість гомогенізації, проводять Соціальний форум, заснований на створенні «відкритих просторів» (Д. Сен, Х. Керакел, 2004 р.) і на широкій культурі діалогу й дискусії (Ф. Вітакер, 2006 р.). Альтерглобальний менеджмент власною різноманітністю ґрунтується на консенсусі, створенні мереж та інструментах, таких як Бабельс⁹ – глобальна мережа перекладачів-добровольців, що зіграла фундаментальну роль у більшості континентальних і всесвітніх соціальних форумів з 2004 р. [12].

Неупереджена політика та практика сприяють створенню реальної загрози поточній гегемонії мислення, а також звичкам активістів з більш традиційними методами конвергенції й організації (Д. Сен, 2004 р.). Сапатистська мрія про «світ, в якому багато підходящих світів», призводить до іншої концепції демократії та процесу прийняття рішень, заснованому в більшій мірі на основі консенсусу й участі, замість права більшості. Консенсус дає змогу дуже різним соціальним суб'єктам зустрітись безпосередньо один з одним, без профспілок чи делегатів, тим, хто представляє мільйони невеликих самостійних локальних груп чи молодих людей-альтерактивістів ефемерних мереж. Проте ця форма процесу прийняття рішень створює численні конкретні проблеми. Уникаючи «тиранії більшості», консенсус характеризується відсутністю чітких правил і може дозволити фізичним особам або їх групам здійс-

⁹ Бабельс (Babels) – це міжнародна мережа усних та письмових перекладачів-добровольців, охочих використовувати свої здібності на благо соціальних і громадянських рухів, які дотримуються Основного статуту Соціального форуму. Вони також беруть активну участь у дискусіях щодо ролі мови в механізмі культурного домінування та в обміні ідей між різними соціальними і цивільними рухами.

новати безперешкодний вплив на асамблею Соціального форуму. Крім того, обговорення в рамках дуже гетерогенного руху часто є тривалими та складними через його багатокладність й мережеву структуру. Найчастіше, ті рішення, що «...не виходили за межі спільного знаменника», обертались негативно для тих дійових осіб, що активно брали участь у альтерглобальних чи радикальних рухах. І, нарешті, децентралізована та мережева структура цього руху не завжди ефективна, адже кожне рішення вимагає тривалої дискусії [13].

Висновки

Наявність окреслених проблем актуалізує питання щодо нової моделі розвитку світової економіки, яка має бути альтернативною до існуючої. Дана модель розвитку світової економіки повинна увібрати всі позитивні риси, що притаманні глобалізації та разом з тим запропонувати вирішення її поточних проблем і прогалин. Альтерглобальна модель має стати втіленням нових принципів функціонування світової системи, які будуть ґрунтуватись на засадах соціального партнерства, соціального захисту та на реальних демократичних цінностях й інституті соціальної держави. В економічній сфері процес альтерглобалізації має виправити недоліки неоліберальних правил глобальної торгівлі, через які вся влада, капітал і багатство опинились у руках ТНК. Проблемними також є аспекти використання ринку та грошей як єдиного мірила ефективності, зростання бідності й маргіналізації цілих народів і регіонів, приватизації монополістичними структурами природних ресурсів, соціальна несправедливість та маніпуляція робочою силою. Саме тому процес альтерглобалізації спрямований на захист ідентичності, реалізацію моделі конвергенції, відносини з опонентом і моделі альтернативного суспільства. Процес неодмінно має передбачати реконструкцію світових економічних інститутів, які асоціюються з економічною асиметрією та соціальною несправедливістю, – їх демократизацію і «прозорість». Досить багато зусиль потрібно приділити задля зменшення розриву між багатими й бідними, щодо можливого списання боргів країнам третього світу, вдосконалення механізму використання ембарго та санкцій проти країн.

Список використаної літератури

1. Robertson R. The Three Waves of Globalization. A History of a Developing Global Consciousness / Robbie Robertson. – London : Zed Books, 2003. – 288 с.
2. Simon C. The Neoliberal Theory of Society [Electronic resource] / C. Simon // Pluto Press. – 2005. – Mode of access : <http://homepages.warwick.ac.uk/~syrbe/pubs/Neoliberalism.pdf>.
3. McGrew A. Globalization Theory: Approaches and Controversies / A. McGrew, D. Held. – London, Cambridge : Polity, 2007. – 288 p.
4. Белл Д. Эпоха разобщенностей. Размышления о мире XXI в. / Д. Белл, В. Иноземцев. – М. : Центр исслед. постиндустр. общества, 2007. – С. 213.
5. Савельев Є. Бенчмаркінгові методи управління конкуренцією у світовій економіці / Євген Савельєв, Віталіна Куриляк, Галина Смалюк // Журнал європейської економіки. – 2013. – Т. 12, № 1. – С. 3–27.
6. Friedman T. The World is Flat: The Globalized World in the Twenty-First Century / T. Friedman. – London : Penguin, 2006. – 672 p.
7. Findlay R. Power and plenty: Trade, war, and the world economy in the second millennium / R. Findlay, K. H. O'Rourke. – Princeton, N. J. : Princeton University Press, 2007. – P. 408–412, 473–526.
8. Pleyers G. Alter-Globalization: Becoming Actors in a Global Age / Geoffrey Pleyers. – London : John Wiley & Sons, 2013. – 336 p.
9. Milliot E. The Paradoxes of Globalisation / E. Milliot, N. Tournois. – London, N. Y. : Palgrave Macmillan UK, 2010. – 313 p.
10. Бузгалин А. Альтерглобализм: теория и практика «антиглобалистского движения» / А. В. Бузгалин. – М., 2003. – 256 с.
11. Cavanagh J. Alternatives to Economic Globalization: A Better World Is Possible / J. Cavanagh, J. Mander. – San Francisco : Berrett-Koehler Publishers, Inc., 2009. – 408 p.
12. Huntington S. P. The clash of civilizations and the remarking of world order / S. P. Huntington. – London : The Free Press, 2002. – 370 p.
13. Yip G. Total Global Strategy / G. Yip, T. Hult. – 3rd ed. – Boston : Pearson, 2012. – 320 p.